

**ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
В НВК „ШКОЛА – ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД”**

У процесі національного відродження України особливо гостро постає проблема правового виховання особистості, адже історія розвитку людства доводить, що майбутнє кожної держави залежить від того, наскільки вона зможе забезпечити виховання духовно зрілих, соціально активних громадян.

Зазначимо, що в Україні проблема громадянського та правового виховання розробляється на державно-програмному, концептуальному та практичному рівнях. Так, державні документи, зокрема Конституція України, Закон України „Про громадянство України” визначають права й обов’язки громадян України. „Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті” одним із пріоритетів розвитку освіти називає національне і громадянське виховання, яке має здійснюватися упродовж усього процесу навчання дітей та молоді. За означеним державним документом, в основу цих важливих напрямів виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім’ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь.

Відтак, практики гостро потребують науково-методичного забезпечення з проблем правового виховання, тому головною метою нашого дослідження є визначення основних напрямів, форм та методів правового виховання дітей та надання методичної допомоги вчителям, дошкільним педагогам НВК „Школа – дошкільний навчальний заклад” у реалізації вищезначеного напрямку виховання дітей.

Окремі аспекти згаданої проблеми висвітлені в наукових розвідках І.Беха, З.Галковської, Т.Бойченко, О.Ващенко, В.Кузя, А.Капської, О.Савченко, О.Сухомлинської, Л.Ткаченко та ін.

У сучасному суспільстві актуальність правового виховання особистості зумовлюється гострою необхідністю державотворчих процесів, утвердженням громадянського суспільства, відродженням національної ідеї. Як стверджує дійсний член АПН України О.В.Сухомлинська, до них „можна одночасно віднести рух українського суспільства й відповідно суспільної думки до громадянського, відкритого „європейського суспільства”; по-друге, не менш важливим є „сучасне становище дітей в Україні”; по-третє, „зміна останнім часом ставлення до дітей, до культури дитинства” [6, 7]. Саме тому, як науковці, так і практики освітніх закладів України визнають гостру необхідність розробки ґрунтовних засад забезпечення прав дитини, визначення змісту, форм і методів формування її як громадянина держави, гармонійно розвиненої, рівноправної, національно свідомої особистості.

Звідси, правове виховання спрямоване на формування особистості, яка відповідально ставиться до власних громадянських прав та обов’язків, глибоко усвідомлює, що від її дій залежить як власне життя, так і доля близьких людей, народу і держави. Отже, в процесі правового виховання

формується громадянин держави, від суспільної активності якого залежатиме доля нашої країни, її майбутнє.

Сьогодні багато вчених і педагогів стурбовані реальним станом справ у системі правового виховання молоді. Справді, великою мірою права і свободи дитини залежать від позиції вчителя, дошкільного педагога, їхніх громадянських якостей, національного характеру, патріотичної свідомості, громадянського світогляду. Вивчення особливостей орієнтування вихователів на утвердження прав і свобод дітей показало, що, в цілому схвалюючи ідеї Конвенції прав дитини, на практиці педагоги недостатньо володіють методикою правовиховної роботи як з дошкільниками, так і з батьками. Лише невеликий відсоток практичних працівників активно шукають новітні підходи до організації правового виховання. Поки що в державі відсутні науково обґрунтовані засади забезпечення права дитини на здоров'я, його зміцнення, охорону її життя, необхідні соціально-психологічні умови розвитку, формування як особистості і громадянина демократичного суспільства.

Науковці (Л.Артемова, А.Богущ, В.Кузь, Т.Поніманська, О.Сухомлинська) стверджують, що громадянське та правове виховання має починатися уже в дошкільному віці. На думку І.Беха, громадянськість особистості досить складне психологічне утворення. Тому, роздумуючи про громадянське виховання, його доцільно розглядати як таке, що поєднує в собі патріотичне, правове та моральне виховання особистості. Отже, саме життя ставить завдання – виховувати дітей як громадян, які люблять свою Батьківщину – Україну, свій народ, мають національну самосвідомість, гуманістичну мораль, знають свої права і свободи, вміють ними керуватися у своїй життєдіяльності.

Правове виховання передбачає формування в особистості відповідального ставлення до сім'ї, до інших людей, усього народу і Батьківщини. Громадянин повинен добросовісно виконувати не тільки конституційні закони й власні суспільні обов'язки, привносити свою частку в процвітання нашої країни. В умовах сьогодення також важливо, щоб кожен відчував відповідальність за долю всієї планети, якій загрожують різноманітні катастрофи й усвідомлював себе громадянином планети Земля.

Можливо, хтось заперечить, чи не зарано стосовно дітей дошкільного та молодшого шкільного віку говорити про такий процес, як громадянське виховання? Практика підтверджує, що творчі, відповідно підготовлені педагоги вміло проектують розвиток громадянських якостей дітей і прагнуть, щоб їхні вихованці не тільки усвідомлювали певні морально-правові категорії, а й емоційно переживали певні громадянські норми поведінки. Ми переконані, що педагогічна майстерність педагогів здатна перетворити складні категорії правового виховання в цілком доступні для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку поняття. На нашу думку, важливою і своєрідною шаблоною засвоєння дитиною досвіду громадянської поведінки, правових норм, громадянських цінностей, установок, вимог, притаманних сучасному суспільству, стали навчально-виховні комплекси

„Школа – дошкільний навчальний заклад”. Останніми роками заклади освіти такого типу поширилися по всіх регіонах України, як в містах, так і в сільській місцевості. Створюються комплекси на базі багатокомплектного дошкільного закладу, де є вільне приміщення, або в школі, навчально-матеріальна база якої дозволяє приєднати осередок вихованців дитячого садка.

Як засвідчують проведені ученими дослідження (В.Кузь, Н.Манжелій, П.Тришнівська, Д.Струннікова, І.Печенко), навчально-виховні комплекси мають свої переваги щодо організації виховної роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Завдяки діючим двом підсистемам – дошкільній та шкільній – педагогічний процес такого типу закладу урізноманітнюється новими формами і методами, стає значно досконалішим та ефективнішим.

Принагідно згадаймо, що в народній педагогіці надавалося важливого значення вихованню в дітей уміння жити і діяти в дитячому різновіковому гурті. Значною мірою цьому сприяло спілкування дітей між собою. Так, коли дитина підростала до 2-3 років, мати брала її за руку і відводила до найближчого дитячого гурту на своєму кутку і просила старших наглядати за її малюком. За те вона їм дякувала подарунком [1, 87]. Такий дитячий гурт був, звичайно, різновіковий, а отже, мав дуже велике значення для соціалізації як старших, так і молодших дітей.

Відомі вчені, етнографи (В.Кузь, В.Скуратівський, М.Стельмахович, Ю.Руденко), які вивчали практику народного виховання в українській родині, зазначали, що нашому народу завжди були притаманні традиції побратимства, спадкоємності, наступності різних поколінь. Тому дітям змалечку прагнули прищепити повагу до старших. Авторитет дідів, батьків, старших братів і сестер був незаперечний. Українська родина завжди була багатодітною, старші турбувалися про молодших, намагалися робити їм подарунки, навчали виготовляти іграшки, формували певні трудові вміння і навички. На нашу думку, педагогічний процес у комплексі при належній його організації має нагадувати гарну багатодітну родину з емоційною захищеністю кожного вихованця, його усвідомленням особистих прав і свобод, власної гідності та інших цінних якостей особистості.

Як показує проведений нами аналіз передової педагогічної практики, забезпечити цілеспрямовану систему правового виховання дітей найефективніше в умовах навчально-виховного комплексу „Школа – дошкільний заклад”. У кожному НВК, безумовно, складаються свої традиції правового виховання, але зміст і завдання його реалізації спільні для всіх закладів. Адже цілісну особистість патріота-громадянина формує активна участь у традиціях і новітніх видах діяльності – українознавчій, правознавчій, художньо-естетичній, екологічній, оздоровчо-спортивній тощо. Очевидно, що в НВК слід забезпечити психолого-педагогічні умови для пізнання кожною дитиною власних прав відповідно до вимог Конвенції ООН про права дитини та встановити серйозну відповідальність дорослих за

порушення прав дитини на недоторканість її особи, посягання на її честь і гідність.

Справді, на сучасному етапі розвитку України відповідно до означених демократичних орієнтацій важливо, щоб усі члени суспільства мали уявлення про права людини в громадянському суспільстві. В руслі вищезначеного важливим є донесення до свідомості дітей первинних уявлень про права та обов'язки кожної людини. Правовиховна робота з дітьми-дошкільниками та молодшими школярами має вирішувати цілий комплекс завдань громадянського виховання з формування уявлень про нашу державу, її закони, права і обов'язки людей, правила і норми їхнього співжиття в соціумі. Конкретизацію моральних та правових уявлень дітей слід починати з найближчих їхньому соціальному досвіду ситуацій, в яких дитина могла пережити або переживала певне емоційне неблагополуччя і тих способів поведінки, які використовують ровесники для захисту своїх прав, зміни негативних станів, утвердження власної самоповаги, гідності та свободи.

Зміст правовиховної роботи в НВК повинен вміщувати в себе виховання у дітей умінь діяти відповідно до закону; розвиток критичного мислення, вдумливості, уміння оцінювати ситуації морально-правового змісту; розвиток здатність запобігати виникненню конфліктів, долати їх у разі потреби; уміння висловлювати та відстоювати свою точку зору; вміння аналізувати свою позицію та враховувати точку зору іншого.

Педагогам НВК прислужаться такі методи і засоби, як: розгляд картин, що відображають знайомі для дітей життєві ситуації, які демонструють настрій, стани, поведінку дітей у докільці (тривогу, хвилювання, страхи, фізичний біль, образу) і реакцію старших людей або однолітків на ці стани самопочуття; читання художніх творів, зокрема народних казок, у яких змальовується певна ситуація, що втілює певний правовий зміст з наступним її обговоренням; вправи-практикуми: „Нащо дітям права? Які обов'язки дітей? Чим відрізняються права дорослих і дітей? Що ти будеш робити, якщо ви гралися у великій купі піску, вона обвалилася і засипала хлопчика?"; ігри-вправи на актуалізацію „Я”: „Хто в нас у групі найвідповідальніший (працелюбність, сміливість)? Кому можна доручити... ?”; ігри-вправи, в яких дітям пропонують вирішення ситуацій з певним морально-правовим змістом; позитивна оцінка реальних проявів дітей, що відображає їхню громадянську спрямованість, чесність, гідність; конкурси на найкраще побажання, конкурс подарунків рідному місту, конкурс хвальків, чародіїв; дидактичні ігри: „Лото настроїв”, „Підбери почуття”, „Порівняй героїв казок”; морально-етичні бесіди: „Правила безпеки дітей”, „Правила гри в природі”, „Правила праці в природі”, „Правила доброти”, „Правила чесності”.

Звичайно, не слід допускати надмірного моралізування та дидактизування в організації правового виховання. Важливо вчити дітей способам ділового і особистісного спілкування, співробітництва, толерантній і коректній формі зауважень, відстоювання власної думки без використання недобррозумілих суджень та оцінок. Натомість слід роз'яснювати можливі способи поведінки, які виражають бажання відстояти свої права, вчити

справедливому ставленню до зауважень партнера, учити умінню аргументувати заперечення та переконувати переконувати партнера. Педагоги НВК мають заохочувати дії дітей, спрямовані на підтримку однолітків, на отримання спільного результату, слід частіше акцентувати значущість для навколишніх спільної діяльності і отриманих результатів, формувати уявлення про себе як значущого суб'єкта для дитячої спільноти тощо. Така робота поєднується з встановленням правил поведінки дитини в дошкільному закладі, в родині, у громадських місцях. Так, дітей слід привчати слухати батьків, виконувати їхні розпорядження і поради, дотримуватися правил дорожнього руху, берегти і охороняти природу, не ображати молодших і допомагати старшим, турбуватися про своє здоров'я, не користуватися забороненими предметами тощо.

Проведене дослідження дозволяє дійти наступних висновків: національне відродження України гостро ставить проблему патріотичного виховання особистості; у вирішенні цієї проблеми значну роль відіграють навчально-виховні комплекси „Школа – дошкільний навчальний заклад”, де можна створити найоптимальніші умови для правового виховання молоді; НВК об'єднує педагогічний процес дошкільного закладу та початкової школи, що дає можливість використати позитивний педагогічний потенціал різновіковості, об'єднати в єдину виховну систему дітей, вихователів та вчителів, батьків, громадськості села чи міста. Така інтегрована система в більшій мірі дає можливість реалізувати зміст, завдання, принципи правового виховання дітей.

Важливого значення в системі роботи НВК набувають історично-культурні, трудові, морально-етичні, природні цінності, які містить довкілля, свідомо опора на прогресивні традиції народної педагогіки, спадщину видатних педагогів та сучасні концептуальні засади громадянського виховання в Україні.

Сьогодні, в складний час девальвації духовних цінностей, втрати ідеалів, дефіциту патріотизму, доцільно звернутися до педагогічних ідей і досвіду В.О.Сухомлинського, прислухатись до його мудрої поради „Займіться перспективою становлення Людини – громадянина” [5, 559].

Список використаних джерел

1. Заглада Н. Побут сільської дитини. – К., 1929. – С.87.
2. Кузь В.Г. Навчально-виховний комплекс „Школа – дитячий садок” і педагогічний ефект // Наукові основи організації педагогічного процесу в навчально-виховному комплексі „Школа – дитячий садок” / Гол. ред. В.Г.Кузь. – К.: Науковий світ, 2001. – С.7-11.
3. Манжелій І.М. Педагогічні умови функціонування сільських навчально-виховних комплексів „Школа – дитячий садок”: Дис. ... канд. пед. наук. – Полтава, 1995 – С.188.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 24с.

5. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибр. твори: В 5-ти. – К.: Рад. школа, 1997. – Т.4. – 629с.

6. Сухомлинська О.В. Права дитини в контексті історичних і сьогоденних реалій // Педагогічна газета. – 2003. – №2 (103). – С.7.